

I SKOLENS TJENESTE

Intervju med

OLE BRISEID

Biblioteket i Drammen

30:e August 2019

"MARKEDSBØLGEN"

og om

New Public Management

Christian Egge: Ole Briseid, du har et langt liv bak deg i skolens tjeneste på alle nivåer – både praktisk pedagogisk og i ledelsessammenheng. I tillegg til undervisnings- og lederroller i grunnskole og i videregående har du arbeidet som avdelingsdirektør og ekspedisjonssjef i Utdanningsdepartementet (senere Kunnskapsdepartementet) og 7 år som diplomat til Unesco i Paris. Du har en spesielt stor erfaring fra og perspektiver på internasjonale forhold - og den internasjonale innflytelse på norsk skole og skolepolitikk de siste fire tiårene.

Nå har du som redaktør gitt ut boken *Kritiske blikk på skolen*¹ der du selv har skrevet to av ti artikler. I den første artikkelen *Norsk skolepolitikk – ute av kurs etter "Pisa-sjokket"* avslutter du med 11 så klare og konstruktive forslag som "råd på veien videre" at jeg har lurt på hvorfor jeg skal gjøre dette intervjuet med deg... Likevel mener jeg det fins minst *ett* avgjørende spørsmål som det kan være god

---

¹ O. Briseid (red.): *Kritiske blikk på skolen*. Z-forlag AS, 2018

grunn til å stille, og det er spørsmålet om hva som er *forutsetning(e)* for at dine råd kan bli gjennomført.

Et stort tema her er det du peker på som den altfor ensidige vektleggingen av det ene beinet av skolens "oppdragstrekant": det som handler om *økonomisk utvikling og arbeidslivsforberedelse*. Trykket på denne siden av undervisningen fører til, i altfor stor grad, neglisjering av de to andre beina som oppdraget gjelder: det du kaller *kultur- og sosialiseringsspektivet* og *det globale solidaritets- og fredsperspektivet*. Det ligger en sterk politisk føring på denne utviklingen, og jeg vil gjerne be deg om å si litt om hva som har skjedd siden 1980-tallet.

Dette leder til det andre spørsmålet mitt som handler om den ytrestyring som lærere opplever generelt innenfor det vi kaller *New Public Management* (NPM). I forgårs intervjuet jeg lektor Anne Grønlie ved Drammen videregående skole om nettopp NPM. I 2017 skrev hun et fortvilet innlegg på Facebook der hun uttrykker sin, og mange andre læreres, voksende frustrasjon over stadig nye og stadig mer omfattende instruksjoner om hva hun og hennes kolleger i klasserommene skal gjøre, og hvordan. Reformene og instruksene kommer fra politisk hold på ulike nivåer, fra byråkratiet - og ikke minst fra *konsulenter* som hun opplever som det mest opprørende. Alt dette får svært negative konsekvenser for lærernes arbeid mener hun – og dermed for elevene. Det mest rystende ved hennes beskrivelser er når hun sier (om elevene): "Før bygget vi katedraler – altså hele mennesker. Nå står vi foran en grushaug". Hun forteller at politikere, byråkrater, forskere og konsulenter har utviklet felles forestillinger om at lærerne trenger å bli styrt for å kunne gjøre en anstendig jobb. Kritisk tenkning fra lærernes side blir sett på som ødeleggende. Hennes "fredagsutblåsning" fikk da også over hundre støttende kommentarer fra like fortvilede kolleger – som imidlertid ikke tør å si fra!

I dette intervjuet håper jeg at vi kan snakke om både innhold og struktur i det norske skole- og utdanningssystemet.

Ole Briseid: Vi har hatt en utvikling *fra* et system der læreren var i fokus og hadde veldig stor frihet som pedagog og nøytt stor respekt fra foreldre, politikere og samfunnet generelt – *til* et system der læreren mer og mer har blitt utsatt for en form for mistillit. Dette har ført til at man har ansett det nødvendig med økende kontroll over hva læreren gjør, og hvordan – og vi har fått både nasjonale og internasjonale tester og andre kontrollsystemer for både elever, lærere, skoler, kommuner og fylkeskommuner. Det er vanskelig å vite hvor vindene kommer fra, og hvor de blåser hen. Men vi kan se på disse utviklingstrekkene som en slags *bølger*. Ofte kan de ha sin bakgrunn i ideologier som ruller inn over det ene landet etter det andre. Bølgene kommer stort sett utenfra, ikke fra lille Norge eller Norden. Derfor gjelder det å følge nøye med på hva som bygger seg opp ute i verden og identifisere ideologiene og bølgene så tidlig som mulig. Ellers kan man være ganske uforberedt når bølgene kommer og slår inn over land, ofte med stor tyngde. Som embetsmann og rådgiver for politikere gjennom mange år, har jeg derfor sett det som en viktig oppgave å følge den internasjonale utviklingen på nært hold slik at bølgene ikke kommer til Norge som “julekvelden på kjerringa”.

Jeg så ganske tidlig på 80-tallet at det kom en nyliberalistisk bølge koblet til en liberalistisk orientert global konkurranseøkonomi. Denne bølgen tok fart etter at Sovjetunionen kollapset rundt 1990, og man mistet mye av tiltroen til alt som het planøkonomi. Det var da denne liberalistisk-ideologiske, eller nærmest liberalistisk-*teologiske* retningen fikk større vind i seilene. Denne bølgen traff også skolen, men ikke før rundt år 2000 her i Norden. Da kom de første Pisa-prøvene. Bølgen var sterk, og fikk stor betydning i Norge med Kristin Clemet som statsråd. Hun hadde nok sett dette komme, og så det trolig som *ønskelig* at man skulle bygge et system på en moderat type konkurranse- og markedstenkning også i skolen. Men hun var også sterkt opptatt av at vi måtte få mer kunnskap om norsk skole og hvordan det stod til med kvaliteten. Det ene var en betydelig tro på PISA-prøvene og andre internasjonale komparative tester som en kilde til kunnskap om norsk skole. Det andre grunnlaget for kunnskapsinnhenting var blant annet nasjonale prøver som, tilsiktet eller utilsiktet, etter hvert førte til betydelig konkurranse i skolen. PISA-prøvene og de nasjonale prøvene har ført til forsterket konkurranse mellom elevene,

mellom rektorer, mellom skoler, mellom kommuner og mellom land; altså på alle nivåer. Dette til tross for at bare en relativt beskjeden del av skolens samlede oppdrag var med i konkurransen.

Omveltningen kom tydeligvis temmelig uforberedt på det politiske systemet mer generelt. Med unntak av noen små krusninger rundt offentliggjøringen av resultatene på nasjonale prøver, var det bare ubetydelig opposisjon å spore. Det var særlig politikken høyreside som fanget opp denne bølgen - og som ville ha det slik. Resten av det politiske systemet ble, slik jeg ser det, på sett og vis "tatt på senga", og våget rett og slett ikke å opponere. Så det rullet på. Argumentasjonen mot opposisjonen var litt som følger: *Vil dere ikke ha kvalitet i skolen? Dere ser hvor dårlig det står til. Internasjonale undersøkelser viser jo at vi må ta grep.* Så hele det politiske etablissementet ble på en måte fanget. Det er derfor ikke bare høyresiden som har stått for denne utviklingen i utdanningspolitikken etter det såkalte "PISA-sjokket" i 2001. Nærmest hele det politiske spekteret har stått sammen om det. Det har kommet liten eller ingen vesentlig politisk kritikk. Troen på at dette ville føre til en positiv kvalitetsutvikling har vært stor, uten at dette kunne belegges med empiri i utgangspunkt. Nå har det gått 20 år uten positive resultater i PISA-prøvene, til tross for en iherdig innsats og betydelige ekstra økonomiske ressurser i de få kognitive ferdighetene som måles. Snarere er det god grunn til å hevde at samlet sett, i forhold til hele skolens samlede oppdrag, har resultatene trolig vært negative. Nå rundt 20 år etter ser det ut til å komme en endring. En ny bølge synes å være på gang.

Den liberalistisk-økonomiske markeds- og konkurransebølgen slo altså inn over skole og utdanning, og det fikk mange konsekvenser. Man mente at det er særlig tre kognitive ferdigheter som er viktige (særlig de 3 som måles i PISA-prøvene, samt engelsk), og at det er dette skolen primært skal drive med. Man kunne få inntrykk av at alt annet egentlig er relativt uvesentlig, en rekke andre fag og oppgaver nedfelt i formålsparagraf og den overordnede læreplanen. Så hele dette brede perspektivet på danning, eller "utvikling av katedraler" som Grønlie sa, utviklingen av *det hele menneske*, det forsvant i stor grad i den bølgen som kom strømmende. Skolen skal

naturligvis ha fokus på økonomiperspektivet, på økonomisk vekst og utvikling. Men kultur- og sosialiseringperspektivet, den *andre* siden av trekanten, er like viktig. Og ikke minst også internasjonal orientering og medansvar og internasjonal rettferdighet som utgjør den *tredje* siden. De to siste sidene har blitt "undertrykt" i denne perioden. Det førte til at vi ikke bygde hele mennesker. Snarere var ambisjonen *hoder* proppet med helt bestemte, kognitive ferdigheter. Det var det som skjedde, og det var etter mitt syn en veldig uheldig utvikling. Det er kvaliteten på hele oppdraget som er gitt norsk skole av våre overordnede politiske myndigheter, som er målet. Ikke noen få utvalgte kognitive ferdigheter, selv om de er viktige.

CE: Men kan man i det minste si at man lyktes i det man satset så tungt på da?

OB: Nei, ikke ut fra det jeg ser nå. Eller ut fra det som Pisa-prøvene viser. Selv ikke på de områdene der man satte inn trykket, nemlig på lesing, matematikk og naturfag, ser man en signifikant positiv utvikling. Verken i Norge eller internasjonalt. Resultatene på Pisa-prøvene er faktisk på samme nivå eller dårligere nå enn de var den gang da de begynte. Så vi har tydeligvis ikke fått bedre læringsutbytte i disse kognitive ferdighetene i denne perioden. Men det verste er at alt det andre som skolen skal drive med, har blitt nedprioritert. De to like viktige beina på trekanten som jeg har nevnt, har ikke fått særlig politisk oppmerksomhet eller ekstra ressurser. Skolene har naturligvis hatt de andre fagene og oppgavene på timeplanen, men de har ikke fått særlig støtte eller hjelp til å gjøre en skikkelig jobb på disse områdene. De har ikke vært en del av prioriteringene. Etter mitt syn har dette vært tilnærmet en katastrofe. Det gjelder Norge, men også en rekke andre land. Nå ser jeg heldigvis at det kommer en bølge den andre veien igjen, hvor balansen og helheten forhåpentligvis blir gjenopprettet. Og konkurranse som det sentrale styringsparametret er i ferd med å komme i miskreditt.

CE: Anne Grønlie mente at det kommer en reaksjon nærmest med nødvendighet, en slags pendelbevegelse. Ser du det også slik?

OB: Ja, det går opp for folk, ikke minst for foreldre. De ser at dette går ut over elevene; barna og ungdommene. Vi ser voksende grupper av unge mennesker med psykiske problemer. Enkelte forskere tilskriver det til dels det presset vi utsetter elevene for med alle tester og prøver og det såkalte "læringstrykket". Samtidig ser vi en opposisjon som nå kommer mot den skjeve økonomiske utviklingen i verden. Den ideologien som man trodde skulle gjøre verden bedre for flere, bidrar til større sosioøkonomiske forskjeller. Dette gjelder også i Norge.

Et bidrag i skolen til slike større forskjeller, er såkalt "fritt skolevalg". Det er egentlig ikke så fritt. Det er stort sett bare en mindre del som kan velge fritt. Det er de sterkeste elevene, ofte fra sterke sosioøkonomiske bakgrunner, som kan gjøre det. De kommer inn på de skolene som er "best". Konsekvensen er at det legges politisk til rette for å skape "gode" og "dårlige skoler", en type tilrettelagt klassedeling i skolen. Den ideologiske tanken er at denne konkurransen vil føre til at de "dårlige" skolene med de svakeste elevene vil "trekke seg selv etter håret" og bli bedre. Denne tenkningen har, slik jeg ser det, ikke særlig hold i den internasjonale forskningslitteraturen. Snarere fører det til at de "dårlige" skolene vil få enda større utfordringer og kommer inn i en negativ spiral i stedet for en positiv.

CE: Den utviklingen vi ser med økende forskjeller i samfunnet tilskriver mange det man kan kalle en liberalistisk bølge i europeisk politikk. Det er den du har snakket om. Individet og dets frihet står i sentrum. I våre land her i Norden føres denne politikken nå frem av partier til høyre – for å si det enkelt. (I Amerika er det derimot politikere på venstresiden eller i sentrum som kaller seg "liberale".) For skolen har dette tydelige konsekvenser som vi ser i eksemplet ditt med "fritt skolevalg".

Skole og utdanning blir de facto formet ovenfra gjennom de strukturene vi har med regjeringens sterke innflytelse på toppen og så ned gjennom byråkratiet, fylkeskommuner, kommuner og til sist skoleledelse. Lærerne skal *utføre*. Da har vi to muligheter for endring: Å arbeide politisk gjennom de vanlige demokratiske prosessene hvert fjerde år – eller å endre selve strukturene mer direkte. Det siste bør også skje gjennom demokratiske prosesser, men ut fra en økende innsikt hos

mange – *både* på høyre- og venstresiden i norsk politikk - at skole og utdanning tilhører *kulturlivet*. Og at styringen av denne samfunnssektoren må skje nedenfra. Mitt spørsmål er: Må vi endre strukturene for å få til en positiv utvikling, slik at aktørene i kjernevirksomhetene i skole og utdanning ikke skal bli offer for politiske vinder, eller slike bølger som du snakker om?

Jeg har en refleksjon i tillegg for å tydeliggjøre situasjonen slik jeg ser det, kanskje av mer psykologisk art: Vi snakker hele tiden om *elevene*; hva de skal lære, hvilke ferdigheter de skal utvikle og så videre. Samtidig noterer vi en økning i psykiske problemer hos barn og unge. Burde vi ikke se mye mer på *lærerne*, hva *de* behøver og hvordan de kan få utfolde sine beste evner og potensialer? For å si det banalt: Om ikke lærerne har det bra – hvordan skal de da kunne hjelpe elevene til en god og sunn utvikling på alle plan slik vi sier i alle vakre formålsparagrafer, overgripende læreplaner og så videre?

OB: Som jeg sa begynte denne bølgen på midten av 80-tallet og ble styrket på begynnelsen av 90-tallet. I Norge gjaldt det ikke bare skolen, det gjaldt også den offentlige administrasjonen mer generelt. Man var opptatt av såkalt målstyring. Det er det du kaller *New Public Management*. Man skulle sette seg konkrete mål, og så skulle man sjekke at målene ble nådd. Altså fikk vi kravet om tilbake-rapportering og kontroll. Det er klart at det har sine positive sider at man setter seg mål og gjerne vil se at de blir fulgt opp. Enhver nasjon bør ha mål for det man vil oppnå. At også skolen setter opp mål i formålsparagrafer og læreplaner er riktig og nødvendig.

LÆREREN ER NØKKELEN

Det er ikke det som er problemet, etter mitt syn. Men det tok helt av i en negativ retning. Det ser jeg nå når jeg ser bakover i tid. I dag er det blitt opplest og vedtatt at *læreren er nøkkelen*. Læreren er tett på elevene, kjenner dem best, kjenner forholdene i klassen. Han eller hun har opparbeidet et forhold til foreldrene, har pedagogisk kunnskap og er godt utdannet her i våre nordiske land. Men dette at læreren er nøkkelen har man i betydelig grad oversett i praksis de siste par tiårene.

Læreren ble en brikke i et spill, et politisk spill der politikerne har kunnet sole seg i vakre ord om hvor bra alt skal bli om skolene og lærerne bare gjør som de sier.

Det du skisserer som struktur, altså *departement, direktorat, fylkeskommuner, kommuner og skoleledelse*; jeg tror faktisk ikke at det er det største problemet. Vi kan sikkert ha behov for endringer og tilpasninger i styringssystemet. Men det er selve *holdningen* i systemet som må endres. Spørsmålet er: Skal vi bruke dette systemet til å lage et konkurranse- og kontrollsystem helt ned på lærernivå – eller skal vi basere systemet på *tillit*? Tillit til læreren som er den som vet best hvordan ting skal gjøres i skolen. Dette har man i større grad respektert i Finland. Der utviser politikerne betydelig tilbakeholdenhet i å mene for mye om hva som skal gjøres på skolenivået, på klassenivået, i forhold til den enkelte elev. Nei, dette er det *læreren* i nært samarbeid med skoleledelsen som kan best.

Dette må vi nå ta mer på alvor - noe som er i ferd med å skje. Og da må hele systemet, fra departement, direktorat, fylkeskommuner og kommuner endre holdning til hva de skal gjøre. De må for eksempel ikke signalisere at de har *mistillit* til læreren eller skoleledelsen ved å lage detaljerte mål- og resultatstyringssystemer, konkurransebaserte nasjonale prøver, kontrollsystemer og rapporteringskrav utover det som strengt tatt er helt nødvendig.

Man må heller spørre seg: *Hvordan kan vi lytte til læreren og forstå hva han eller hun har behov for å få hjelp og støtte til for å få gjort jobben?* Dette er en helt annen holdning. Og en slik holdning må gjennomsyre systemet. Uten denne holdningen – altså å akseptere at *læreren er den profesjonelle personen som kan skole og pedagogikk, og vi skal ikke blande oss unødig inn i det* - tror jeg ikke på effekten av store systemendringer. Så lenge vi ikke ser denne holdningsendringen, hjelper det ikke så mye å endre styringssystemet.

CE: Men hvordan vil du få til en slik holdningsendring hos tilstrekkelig mange aktører inne i denne strukturen? Det hjelper normalt ikke stort å si til et menneske: *Nå må du være snill, nå må du bli mer empatisk!* Eller: *Du må jo forstå...*

OB: Nei, holdningsendring tar som regel tid. Men jeg mener at det nå har vært så mye styr rundt disse forholdene de siste årene, og man ser såpass mange svakheter, at jeg ser det vokser frem en opposisjon, også en *politisk* opposisjon mot det som skjer. Man snakker nå høyt om at *læreren er nøkkelen*, det er den profesjonelle læreren som må vurdere hva som må gjøres i skolehverdagen, hvordan ting må ordnes.

Utdanningsforbundet og andre lærerorganisasjoner er veldig opptatt av dette. Men jeg synes de kan komme enda sterkere på banen, nærmest lage en "politisk streik" for å få endret kursen i praksis. Også politikere ser ut til å skjønne behovet for en holdningsendring . Jeg ser at det kommer signaler både fra det ene og det andre politiske partiet om at endring er nødvendig. Den nyliberalistiske bølgen, også i skole og utdanning, er under stigende kritikk både internasjonalt og nasjonalt. Det er trolig bare snakk om noe tid før denne sterke bølgen som vi har sett de siste 20-25 årene, flater ut.

Når det gjelder Utdanningsforbundet, som organiserer det store flertallet av lærere, så er de generelt sett kritiske til overstyringen helt ned på klassenivået. Dette har de gitt uttrykk for lenge. Kanskje må de bli enda mer markante. Utfordringen er at de må spille to roller: På den ene siden er de opptatt av pedagogikk, lærernes kompetanse, lærernes pedagogiske og metodiske frihet, elevenes læring; å oppfylle hele samfunnsoppdraget for skolen. På den andre siden må de spille en rolle i forhold til myndighetene med hensyn til skolens økonomi, lærerlønninger, leseplikter og så videre. Begge deler er viktig. Men de må hele tiden balansere og ikke komme unødig på kant med myndighetene. Jeg mener likevel å observere at både lærer- og skolelederorganisasjonene generelt sett er glad for at den politiske kursen nå er i ferd med å bli lagt om. Men de har fremdeles en viktig rolle å spille før vi har oppnådd den balansen og helheten vi trenger for å kunne få god kvalitet på hele skolens samfunnsoppdrag.

CE: Her melder det seg et annet, "teknisk" problem: Anne Grønlie fortalte at veldig mange som sitter i lederposisjoner i dag; i skoleledelse, i kommuner og også i Utdanningsforbundet, *de arbeider ikke i skolen*. Tidligere arbeidet alle som satt i en skoleledelse samtidig som lærere, kanskje ikke så mye, men dog litt. På den måten hadde de alltid kontakt med virkeligheten. Hun mener at om dette ikke er tilfelle, da fjerner de seg fra virkeligheten. Det blir abstrakt, dårlig. Så et krav til dem som sitter i skoleledelser, rektor inkludert, og også i Utdanningsforbundet, er at de har kontakt med den virkeligheten de gjør beslutninger om, med andre ord at de også underviser selv. Hva synes du om dette?

OB: Jo, det synes jeg absolutt man skal tenke på. Jeg så også i departementet at det i en periode ble stadig færre tilsatte med pedagogisk bakgrunn og erfaring. Men en slik erfaringsbakgrunn er også viktig i et kunnskapsdepartement, også om man har et direktorat med mye skolefaglig og pedagogisk kompetanse. Et departement må selvsagt være godt skodd med både økonomer, statsvitere, jurister og andre typer bakgrunn og erfaring. Men man må også sikre seg at man har pedagoger som kommer fra den konkrete undervisningssituasjonen og som kjenner behovene i den praktiske virkeligheten.

Jeg har også, i likhet med Grønlie, observert at det har vært en utvikling de senere årene med å tilsette skoleledere som ikke har pedagogisk utdanning og erfaring. Hvor mange dette gjelder, er jeg ikke sikker på. Jeg kjenner ikke statistikken. Men det er trolig ikke en veldig høy prosent. Jeg er helt enig i at det i skoleledelsen på den enkelte skole må være betydelig pedagogisk kompetanse. Samtidig må det også i skoleledelsen være god kompetanse på både ledelse, økonomi, nytenkning og systemforståelse. Men den pedagogiske kompetansen og erfaringen er etter mitt syn den aller viktigste. Ledelsens rolle i den pedagogiske tilretteleggingen og veiledningen, er den viktigste på alle skoler. Dersom den svekkes er det etter mitt syn grunn til å reagere.

Også kommunene og fylkeskommunene bør etter mitt syn ha betydelig pedagogisk kompetanse i sin skolestab. Som vi var innom tidligere i intervjuet, må kommunene

og fylkeskommunene bli bedre i den pedagogiske støtten og veiledningen overfor skolene. Det kreves en betydelig forskyvning fra vekt på såkalt mål- og resultatstyring med kontroll og diverse rapporteringer over til pedagogisk støtte til skolene når de trenger det. Her har det vært en negativ utvikling de senere årene, der mistillit og kontroll har tatt plassen for tillit, oppmuntring, pedagogisk støtte og tilrettelegging når skolene gir signaler om at de har behov for dette. Her er det behov for en snuoperasjon.

LÆRERNES SELVSENSUR

CE: Anne Grønlie fortalte at hun fikk over hundre svar på mail og SMS på sitt Facebook-opprør av kolleger som sier: *Takk for at du skriver dette. Vi tør ikke.* Hva tenker du om dette? Vi lever da i et åpent demokrati, eller?...

OB: Jeg synes det er viktig at lærerne uttaler seg i offentligheten. Det har de all rett til. Men så lenge det legges et slikt press på skolene når det gjelder å prestere, å skulle bli bedre enn naboskolen, så må de skaffe seg et godt renommé. Særlig der hvor det er "fritt valg" av skole, opplever nok skolene et betydelig press om å framstå som mest mulig plettfrø. Man vil selvsagt være en god skole, en god skolekommune. Logikken er: *Du må ikke gå ut i offentligheten og ødelegge vårt gode rykte ved å si at noe er galt hos oss.* Da er det særlig ansvarlig rektor som blir utsatt. Så lenge man vil ha et godt "varemerke" blir det vanskelig for lærerne å gå ut med kritikk offentlig. Det skjønner jeg godt. Det fins en frykt for å gå ut. Og gjør en lærer eller en rektor det, så blir det til tider represalier i en eller annen form i et konkurranseorientert system.

Vi har sett dette også på kommunalt nivå i enkelte kommuner. Det hevdes til tider at lærere ikke går ut fordi skolen eller kommunen kan få dårlig rykte. Det er viktig at alvorlige problemer i en skole eller i en kommune/fylkeskommune, blir offentligheten til del. Men skal man gå ut, må det være med seriøse og vel gjennomtenkte og godt dokumenterte utspill. Det normale er at man tar problemene og utfordringene opp med ledelsen og søker å løse det internt. Det at enkeltlærere går ut i offentligheten

uten først å ha forsøkt å løse problemet internt, er etter mitt syn ikke den beste måten å gjøre det på. En bedre fremgangsmåte kan være at flere på skolen, kanskje hele lærerkollegiet, går ut og setter ord på problemer de ikke finner løsninger på internt på skolen, eller i forhold til kommunen eller fylkeskommunen. Da blir det ikke så mye press på den enkelte. Det er også en type kvalitetssikring i at det er flere enn en eller to som står bak utspillet. Det er sikkert mange også på Drammen videregående skole som kunne gå sammen med Anne Grønlie om å skrive slik at ikke alt faller tilbake på henne. Det er vanskeligere med eventuelle represalier overfor 20 enn overfor én. Men prinsipielt er det viktig at lærere tør å ytre seg i offentligheten, tør å komme med kritikk når dette gjøres på en gjennomtenkt og seriøs måte.

Jeg var opptatt av dette for min egen del på departementsnivå. Et departement er på mange måter i en særstilling når det gjelder ytringsfrihet for embetsverket utad. Som embetsmann bør man utad være helt lojal mot den politiske ledelsen. Det er en del av det demokratiske og parlamentariske systemet her i landet. Det ville bli mange forviklinger i det parlamentariske systemet om det ikke var slik. Men også i et departement er det uhyre viktig å være konstruktivt kritisk internt i systemet. En statsråd bør alltid få embetsverkets motforestillinger mot det han eller hun har tenkt å gjøre. Internt! Å ikke gjøre det er etter min mening en type embetsforsømmelse. En lojalitet som er så sterk at en ikke tør si tydelig til departementets politiske ledelse at de kan være på ville veier, er en misforstått lojalitet. Men når beslutningen så er fattet, må lojaliteten utad i praksis være 100%.

Nå har det en sjelden gang vært embetsmenn i departementets tjeneste som har gått ut offentlig med sine meninger, og har i prinsippet en rett til det. Men det skjer uhyre sjelden. Og når det skjer, blir det gjerne en diskusjon om dette var måten å gjøre det på. For lærere og andre i offentlige stillinger er lojalitetskravet utad ikke på langt nær så sterkt som i et departement. Men det er nok som regel å anbefale at man først tar kritikken internt og søker å finne løsningene der før man går ut i offentligheten. Men noen ganger vil dette likevel være både riktig og nødvendig.

Når det gjelder Anne Grønlie og andre lærere som har kommet med liknende "fredagsutblåsninger," så kan jeg *forstå* det. Jeg har fulgt med på dette lenge. De kjører seg helt i senk arbeidsmessig. De sliter seg ut med alle rapporter som skal skrives, stadige endringer, de blir utmattede av alle konsulenter som kommer med nye opplegg til snart det ene, snart det andre. Kommunene hopper ofte på alt dette nye, de tør liksom ikke å la være "å være med". Så det handler mye om å våge, om å si: *Vi trenger ikke dette her. Folk vil tjene penger på oss; det trenger vi ikke!* Men det er viktig å rette kritikken innad først, på en saklig og ordentlig måte. Og å få med seg andre på kritikken, jobbe med det i fellesskap. Så kan man eventuelt gå ut.

KONKRETE ENDRINGSFORSLAG

CE: Ser du for deg mer konkrete tiltak man kan gjøre for å bedre situasjonen?

OB: For å få i stand den holdningsendringen jeg snakker om, så er det viktig at de lærerne som vil noe i denne retningen, får med seg lærerorganisasjonene på toppen av alle enkeltinitiativer. Nå ser vi jo at systemet slik det er i dag, gir dårlige resultater både når det gjelder læring og trolig også med hensyn til psykisk helse hos mange elever. Dette er alvorlig. Ettersom det blir mer og mer synlig, tror jeg det fins en ganske stor grobunn for å få endret mye. Om vi oppnår denne holdningsendringen, er det bare å si at *nå melder vi oss ut av Pisa-testene, Pearls og andre internasjonale tester som egentlig ikke hjelper oss så mye etter min vurdering. Vi slutter med nasjonale prøver som en konkurransesak. Vi slutter med fritt valg av skole som er en del av hele konkurransekonseptet.* Om det blir en bred forståelse for det, også hos politikerne, da kan dette gjøres med noen pennestrøk!

Jeg vil gjerne nyansere dette litt: Nasjonale prøver kan være helt OK – hvis de brukes riktig! Også det avhenger av holdningen man har til dem, av motivet for å ha dem. Men så lenge slike prøver mye blir en konkurransesak, så lenge de skal synliggjøre resultater som utgangspunkt for konkurranse mellom skoler og kommuner, så blir det feil. Det fører til overflatelæring og noen ganger også juks og sløsing med tid til terping og trening før prøvene for ikke å tape i konkurransen. Om

du derimot bruker slike tester eller prøver som et redskap for skolene uten at resultatene blir kjent for noen andre enn læreren, så er det mulig at de kan fungere "diagnostisk" og være til hjelp for den enkelte lærer. Men lærerne kan trolig gjøre denne diagnostiseringen av elevene bedre selv, uten særlig hjelp utenfra.

OM FRISKOLER VERSUS FELLESSKAPSSKOLEN

CE: Jeg har lest artikkelen din i boken *Kritiske blikk på skolen* flere ganger. Jeg synes de 11 punktene på sidene 31 til 36 med endringsforslag eller råd til norsk skole inn i fremtiden er svært bra alle sammen, og jeg ville skrive under på alt. Det er bare en ting jeg lurer på og som jeg vil spørre deg om, ikke bare for min egen del: Jeg har selv bakgrunn i steinerskolen, særskilt som lærer i steinerskolepedagogisk utdanning. Du snakker i punkt 5 om iherdig å holde fast på den offentlige og inkluderende fellesskapsskolen. Den gir "fantastiske muligheter for integrering og god læring i bred forstand" og så videre. Jeg er helt enig; jeg synes også at vi prinsipielt skal ha én skole for alle barn, pluralistisk og så langt fra segregering som mulig. Men vi har jo disse steinerskolene som jeg kjenner veldig godt, og jeg er sikker på at alle mine kolleger i disse skolene vil være begeistret for det du skriver i dine artikler, og være enig i din holdning. Ikke minst når det gjelder kritikken av denne "bølgen" vi har snakket om; *New Public Management*-systemet, konkurranse- og markeds-tenkningen m. m. Men steinerskolene er de facto friskoler, eller "private skoler" om du vil. Hva skal vi gjøre med dem da - med tanke på perspektivet ditt i punkt 5? Har du gjort deg tanker om dette?

OB: Ja, det har jeg. Jeg inkluderer hverken montessori- eller steinerskoler når jeg sier det jeg sier her. Det jeg er redd for, er hva jeg vil kalle den "*økonomiske privatiseringen*" av skolen. Det er en slik utvikling jeg synes er skummel. Og en slik utvikling ser man jo er i gang både i Sverige, Norge og Danmark. Jeg skrev min masteroppgave om privatskolene i England tidlig på 70-tallet, de såkalte *public schools*, som Eton og liknende. Et forferdelig system! Jeg har sett hvordan slike skoler viderefører klassedelingen i England på en uheldig måte.

Du kan sjekke hvor mange som sitter i parlamentet i England som kommer fra slike skoler; hvor mange statsråder, høyesteretts dommere, generaler, biskoper, direktører, pengefolk osv. En betydelig prosent av de som sitter i slike viktige posisjoner kommer fra disse private skolene. Og kostnadene ved å gå der, ofte i 12 år, er enorme og kan bare bæres av de virkelig pengesterke (med unntak av noen som får stipendier). Veien for mange av dem som foreldrene betaler i dyre dommer for på disse skolene, går ikke sjelden til prestisjeuniversiteter som Oxford og Cambridge - og deretter inn i mange av landets ledende posisjoner. Jeg har sett hvordan rike mennesker også i den 3:e verden kjøper seg til privilegier gjennom privatskolesystemet. Det er, av mange grunner som ikke skal utpensles her, ødeleggende for samfunnet.

Dette handler naturligvis om politikk. Du har denne aksene mellom å være særlig opptatt av individet, som grovt og altfor ensidig sagt er høyresidens politikk. På den andre siden av aksene har vi den rødgrønne politikken som primært er opptatt av hva som tjener fellesskapet og helheten. Du ser dette ganske tydelig i ønsket om flere "betalingsprivatskoler". Det er særlig høyresiden som er opptatt av en slik utvikling og argumenterer med individets rett til å velge fritt. Det er hensynet til individet som teller mest. Det samme tenker man når det gjelder "fritt valg av skole". Hensynet til helheten og de samfunnsmessige konsekvensene er sjelden tungt inne i regnskapet. Motsatt argumenterer den rødgrønne siden med hensynet til fellesskapet og samfunnet som det viktigste både i spørsmålet om privatskoler og fritt valg av skole.

Selv er jeg ganske overbevist om at den fellesskolen som jeg snakker om i artikkelen, er en nøkkel til en god utvikling av et samfunn med små klasseforskjeller, mye tillit i befolkningen og små sosiale konflikter. Fellesskolen er, slik jeg ser det, også den beste arenaen for god læring av det som myndighetene har bestemt skal være skolens brede samfunnsoppdrag. Og slik har vi det i stor grad i Norge fremdeles selv om forskjellssamfunnet har blitt mer tydelig også hos oss. Fellesskolen har heldigvis fortsatt stor og tverrpolitisk politisk velvilje her til lands. Og det offentlige tar fremdeles en stor del av regninga for dem som går på godkjente privatskoler. Men det er en tendens mot økte privatiseringsløsninger mot betaling

også her i landet. Dette er en utvikling jeg håper ikke vil bli sterkere i tida framover. Om man godkjenner noen *non-profit* steiner- og montessoriskoler som pedagogiske alternativer eller skoler opprettet med basis i religion og livssyn, er for meg ikke det store problemet. Der kan den offentlige skolen faktisk ha litt av hvert å lære, ikke minst når det gjelder gode pedagogiske og metodiske løsninger og den dype respekten for barn og unge og deres behov for forskjellige tilnærminger til læringsprosessen.

MENNESKEBILDE – LIVSSYN - RELIGION

CE: I den norske skolen har vi fra begynnelsen i 1739 med "allmueskolen" hatt et uttalt ideal om *et kristent livssyn og kristne verdier*. Lenge var det et mål å gjøre *gode kristne* av våre barn og ungdommer. Formuleringen i formålsparagrafen i 1848 var for eksempel ..."at bibringe Ungdommen en sand christelig Oplysning"...osv. I 1889 var formuleringen..."Børnenes kristelige Opdragelse"... I 1936: "Folkeskolen skal hjelpe til å gi barna en kristelig og moralsk oppdragelse og arbeide for å gjøre dem til nyttige mennesker *både åndelig og legemlig*." I 1959, 1969 og i 1998 snakket man om "kristen og moralsk oppseding". Man snakket om *åndelige* og kroppslige forutsetninger (Egges uthevninger).

Vi ser altså at man i Norge har hatt et uttalt åndelig/spirituelt livssyn bygget på kristendommen over svært lang tid. Vi kan ikke tro at mennesker allment har gått rundt med opplevelser av dyp, mystisk karakter slik at en åndelig virkelighetsforståelse - eller snarere *opplevelse* har vært det vanlige. Snarere har dette livssynet vært basert på tro og overlevering; *tradisjon*. Uansett må vi si at det har vært det normale og normative at menneskebildet eller livssynet i Norge - som ellers i Vesten – har vært en *spirituell*, altså åndelig virkelighetsforståelse. Mennesket ble betraktet som *noe mer* enn kropp og psykiske evner – der de psykiske eller mentale evnene er redusert til å være produkter av fysiologiske prosesser. Slik har det vel vært i alle verdens kulturer frem til ca. 1850. Verden, virkeligheten har i årtusener hatt en åndelig dimensjon i alle sivilisasjoner.

Den spirituelle virkelighetsforståelsen eller troen har særlig i det 20:e århundret tonets ned, slik at vi nå på 2000-tallet snakker om "oppdragelse i samsvar med kristne grunnverdier" (i formålsparagraf for barnehager av 17. Juni 2005 nr. 64). (Egges utheving) På grunn av utviklingen av det flerkulturelle samfunn og viktigheten av å forholde seg til menneskerettighetene har begreper som *menneskelig likeverd, likestilling, åndsfrihet, toleranse*, osv. blitt inkludert i formålsparagrafene for barnehager og skole på alle trinn. Begrepet "kristne verdier" har blitt utvidet til "kristne og humanistiske verdier" (med begrunnelse i "vår nasjonale kulturarv"). Og endelig er *vitenskapelig tenkemåte* blitt sentralt. Åndsfrihet betyr selvfølgelig at man også skal ha respekt for et ateistisk eller materialistisk livssyn. Og et slikt er vel temmelig dominerende i dag. Ikke minst som fundament for den nyliberale formen for kapitalisme med målet om stadig økonomisk vekst og konkurranse som redskap til dette – om den da ikke kobles sammen med en kristen fundamentalisme som vi ser spesielt i USA.

Dette er naturligvis noe annet enn da vi som befolkning kollektivt bygget vår virkelighetsforståelse på en religiøs tro eller overbevisning om at mennesket er et åndsvesen, i kristen betydning: skapt av Gud. Og med en forventet eksistens etter døden der man skal stå ansvarlig overfor Gud.

Det åndelige livssynet som vi har hatt til ganske nylig har gitt oss mennesker en retning, en felles etikk og opplevelse av mening. Vi har hatt en "stor fortelling" som har veiledet oss. Vi er klar over at kristendommen som institusjon(er) har demonstrert fryktelige avarter av det den ideelt sett skulle representere - i form av korstog, inkvisisjon, religionskriger og så videre. Men vi må likevel kunne si at *Det Hellige* har hatt en sentral plass i vår bevissthet. I og med sekulariseringen og materialismens fremvekst er dette i ferd med å forsvinne. Hvordan ser du på dette? Hvem eller hva er mennesket? Hvordan ser fremtiden ut i forhold til dette?

OB: For meg er mennesket et åndsvesen. Jeg er troende kristen selv. Jeg tror på Gud som skaper og som tilgiver. Det er klart, dette var en del av livet på skolen da jeg var ung. Vi lærte salmer, vi måtte til og med *pugge* salmer. Skoledagen startet

med en åndelig sang. Det var en del av virkeligheten ved å gå på skolen. Dette har nå forsvunnet i stor grad. Det henger i stor grad sammen med sekulariseringen som nok også er koblet opp mot materialismen som har tatt mer over. Mennesker i dag tror nok mer at gjennom å skaffe seg en overflod av *ting*, av materielle verdier, og så alle mulige slags *forsikringer* i livet, så behøver vi ikke en gud eller noe åndelig. Det har vi liksom ikke bruk for lenger.

Denne utviklingen har selvfølgelig også satt sitt preg på skolen. Norge har fortsatt et religions*fag*, man skal lære *om* religioner, livssyn og etikk. Det var en kamp om dette på 90-tallet. Mange var redd for at kunnskap om religion (særlig om kristendom) skulle falle helt ut, eller bli en liten del av et samfunnsfag. Andre mente at undervisning om religion ikke hører hjemme i skolen i det hele tatt.

Jeg synes at den løsningen vi har funnet på dette området i norsk skole, er god. I et så pluralistisk samfunn som Norge er blitt, er det ikke rimelig å holde på et obligatorisk kristendomsfag slik vi hadde det i "gamle dager". Det ville være et overtramp i forhold til store grupper i dagens Norge. Men at man skal lære om religionene, deriblant kristendommen, som betyr så mye for å forstå både det norske og det internasjonale samfunnet, er det gode grunner for. Og det kan til en viss grad også forsvares at kristendommen vies noe mer plass enn de andre religionene siden norsk kultur og samfunnsliv fremdeles er sterkt preget av kristendommen.

At elevene lærer om dette *sammen*, både kristne, muslimer, jøder, buddhister, ateister, agnostikere, humanetikere og andre, er etter min mening uhyre viktig. De skal lære om religioner og livssyn sammen, og de skal lære av hverandre. Også om hverandres praksis. Jeg synes det er fint at Norge har fått til dette, at dette faget ikke har falt bort. Det gir et godt grunnlag for å bedre forstå og anerkjenne hverandre på tross av forskjellige tros- og livssynsoppfatninger. Det kan bidra til mindre spenninger og konflikter i det norske samfunnet. Men det er altså helt annerledes orientert nå enn tidligere. I dag er det et *kunnskapsfag*, det er ikke lenger et forkynnelsesfag. Og slik må det være.

Når det gjelder tapet av den åndelige dimensjonen i samfunn og skole, synes jeg å se tegn til at en god del begynner å bli lei av materialismen. Det kommer en reaksjon. Man begynner å se en del av de negative sidene ved sekulariseringen. Mange ønsker å leve enklere. Og man forstår at man ikke løser alle problemer ved hjelp av bil-, hus- og livsforsikringer. Mennesket lever et utrygt liv uansett.

Ofte blir jeg overrasket over å se personer som jeg trodde ikke hadde noen interesse for Gud, eller det åndelige, i det hele tatt stå frem og uttrykke at *vi har forsømt det åndelige perspektivet i livet*. Det skjer selvfølgelig ofte når slutten nærmer seg. Men det er ikke bare så enkelt: folk søker etter *mening*. De merker at de ikke finner meningen med livet bare i det materielle. Og denne søken synes å opptre i alle aldre. Og den opptrer i mange forskjellige varianter, ikke bare ved at folk blir kristne eller tilslutter seg en annen religion.

Hvordan denne mulige tendensen skal håndteres i skolen, vet jeg ikke sikkert. Men det er klart at å holde det gående som vi har gjort gjennom lengre tid med nærmest ensidig fokus på de rent kognitive ferdighetene rundt lesing, matematikk, engelsk og naturfag, det holder ikke. Perspektivene vil måtte bli mye bredere i praksis. Og det som står i formålsparagrafen med hensyn til kristne og humanistiske grunnverdier, må tas mer på alvor. Vektleggingen av alle deler av skolens brede samfunnsmandat må bli tydeligere. Skolen skal ikke bare være en forberedelse til yrkeslivet og bidra til norsk økonomisk utvikling for å kunne konkurrere på internasjonale markeder. Skolens samfunnsmandat favner atskillig bredere enn som så.

Interessen for et bredere og dypere perspektiv på tilværelsen og dens mange gåter, mener jeg altså er i ferd med å komme mer tilbake. Og da ser jeg for meg at denne åndelige og eksistensielle dimensjonen kanskje, over tid, vil komme mer inn i skolen. Jeg mener ikke at det skal handle om å begynne å pugge salmevers igjen, eller at det skal forkynnes kristendom eller annen religiøs tro. Den tiden er forbi og bør være det. Men at det skapes mer forståelse blant elevene for den åndelige dimensjonen i livet, mer respekt for tro, kan være en mulig utvikling. Men det er et svært vanskelig farvann å bevege seg i for skolen og det gjelder uansett å være

forsiktig og kritisk med den største respekt for alle elevenes integritet, som i dagens Norge er svært mangfoldig.

Ånd er en del av mennesket. Jeg er glad i organisasjonen KFUK- KFUM. De har en "trekant" om mennesket, som en helhet av ånd, sjel og legeme. Det handler altså om spørsmålet som du formulerte: *Hva er et menneske?* Mennesket er en helhet av disse tre elementene. Selv skrev jeg også om en "trekant" i den boka du viste til ved innledningen til dette intervjuet, de tre elementene ved undervisningsoppdraget: *økonomi og arbeidslivsperspektivet, kultur- og sosialiseringperspektivet og det globale solidaritets- og fredsperspektivet.* Dette er det brede samfunnsmandatet for norsk grunnopplæring. Jeg håper at vi nå, kanskje allerede ved neste valg i Norge, kommer til å se en annen dynamikk på politisk hold i å ta vare på begge de to trekantene skissert ovenfor.

EN NY FORTELLING

CE: Dette henger sammen med spørsmålet om en "ny fortelling" som mange etterlyser. Hvordan kan den komme i stand? Historikeren Yuval Harari er veldig opptatt av dette. Han beskriver flere steder at vi mennesker har klart å samarbeide i større grupper fordi vi har evnet å samle oss om visse "fortellinger" - som myter og religioner.² De er (i hans forståelse) *fiksjoner* som skaper forestillinger vi kan enes om, finne håp og trøst i og som kan samle oss mot andre grupper med andre fortellinger. Harari fremstår som materialist, men han spør: *Er det sant at vi bare er algoritmer?* Og: *Hva er viktigst: intelligens eller bevissthet?* Vi må svare på disse spørsmålene, sier han. Fremtiden avhenger av svarene vi gir. Slik sett er han åpen, og han er overbevist om at vi må skape en ny fortelling om vi skal overleve.

Økonomen David Korten peker i sin bok *Change the story, change the future*³ på tre store fortellinger som har hatt betydning for hele verden: 1) Fortellingene vi har fra de tre abrahamittiske religionene, der Bibelen er den eldste; han kaller dem "The

---

² Yuval Harari: I bøkene *Sapiens, Homo Deus* og *21 Lessons for the 21st century*. Alle bøkene fins også på norsk.

³ David C. Korten: *Change The Story, Change The Future*, Berrett-Koehler Publishers, Inc, 2014

Distant Patriarch-cosmology”, 2) “den mystiske enhets-kosmologien” med opprinnelse i mystikken, i urfolks visdom og i en religion som buddhismen - og til sist 3) “den store maskin-kosmologien” som har vokst frem av vitenskapen. Den siste er da uttrykk for en materialistisk virkelighetsforståelse.

Ifølge David Korten kan ingen av disse kosmologiene hver for seg tilfredsstillende vårt behov av å forstå og dermed handle konstruktivt overfor planeten. Men vi kan hente inspirasjon fra *elementer* av dem alle. Hva er dine tanker om dette med “en ny fortelling”? Hvordan kan vi arbeide med en slik – som også kan komme inn i skolen, i det større samfunnet, i hele vår kultur eller sivilisasjon?

OB: Jeg er også fascinert av disse store fortellingene, og jeg er opptatt av at vi *trenger* en stor fortelling som kan veilede oss inn i fremtiden. Nå er det tydelig den materialistiske, individualistisk pregede som dominerer. Alle skal liksom kunne tenke og gjøre hva de vil. Det er noe fint i dette. Men de utfordringene som vi står overfor, ikke minst klimautfordringen, tilsier at vi som menneskehet må begynne å lage oss en fortelling som ikke minst handler om spørsmålene: *Hva er det egentlig vi er her for? Hva ser vi for oss i fremtiden? Hva må vi gjøre for å kunne leve sammen og overleve på denne kloden, og hva må til for at den kan bevares?*

Bare det faktum at vi mennesker kan utradere oss selv i løpet av kort tid og i overskuelig fremtid, sier oss at vi er inne i en svært alvorlig krise. Da må vi finne en fortelling som gir *motivasjon* for å ta vare på hverandre og på kloden. For å finne frem til en slik motivasjon er spørsmålet om hva er et menneske helt sentralt! Vi er muslimer, buddhister, kristne, ateister og så videre – men det viktigste blir nå: Hva har vi *felles*? Hva er våre felles interesser? De er stort sett de samme uansett kultur eller religion. Vi behøver *allmenn menneskevennlighet*! Når det gjelder klimakrisen, ser vi at folk over hele jorden samles for å bekjempe klimautfordringen, ikke minst de unge. Dette er håpefullt og en spire til en mulig fremtid. Litt senere i dag skal jeg selv inn til Oslo for å delta i en stor manifestasjon utenfor Stortinget om akkurat dette.

På tross av alle konflikter grunnet religiøse eller andre motsetninger - og en pluralistisk utvikling - må vi finne frem til en ny felles fortelling. Man må tenke 100, kanskje flere hundre år fremover i tid. Det er mange elementer som må inn i en slik fortelling. Det fins en del forfattere som er opptatt av dette. Du nevner Harari. Det fins flere. Det kommer stadig nye bøker som kan danne grunnlag for en slik ny fortelling, og du nevner flere av dem. Men det er nok ikke mulig å sette ned en kommisjon for å gjøre dette... Hvordan man skal få gjort det, vet jeg ikke. Det må trolig vokse fram over tid. Eller at menneskeheten virkelig innser at vårt økologiske system og vår sivilisasjon kan kollapse og at vi er i samme båt, både som ansvarlige og som offer. Men jeg er helt enig med Harari her; det er et enormt behov for en ny fortelling. Ikke en for jødene, en for muslimene, en for de kristne eller for buddhister eller hva man nå måtte være – men for *alle* mennesker. En fortelling for hele menneskehetens fremtid er hva vi trenger.

En slik fortelling må nok utvikles over tid. Men vi skulle kanskje heise dette temaet høyere opp på agendaen? For skolen har vi nå igjen hatt en kommisjon med påfølgende arbeid for å utarbeide nye læreplaner. Vi har hatt gode læreplaner for fag, generelle læreplaner og formålsparagrafer lenge. Jeg har selv vært med på mange runder med læreplanendringer. Selv har jeg liten tro på at det er nødvendig å gjøre dette så ofte. Derimot er det viktig med utarbeidelsen av *tverrfaglige temaer* for bedre å ta vare på helheten og de store sammenhengene. Et eksempel på dette er temaet *bærekraftig utvikling* som er blitt løftet frem i denne siste læreplanrunden. Men det skal bli interessant å følge med på om dette blir tatt alvorlig nok i praksis. Eller om det da blir overkjørt av matematikk, engelsk, lesing og klassisk naturfag, med konkurranseorienterte nasjonale prøver som motoren nok en gang.

TEKNOLOGI

CE: Ved siden av den politisk-ideologiske bølgen som du tok opp i din artikkel og som vi har snakket om nå, så har vi hatt en *annen* bølge som har skylt inn over skole og utdanning: den teknologiske bølgen med Internett og digitalisering av undervisningen. Det fins mye forskning som peker på farer ved denne teknifiseringen

av skole og pedagogikk. Likevel investerer myndighetene i Norge og Sverige aggressivt i dette feltet, naturligvis til stor begeistring for teknologiindustrien. Hvilke synspunkter har du på denne utviklingen?

OB: Jeg synes det er meget bekymringsfullt. Det er noe ved mennesket som gjør at vi ikke tenker lenger enn nesen rekker. Det er ikke så lenge siden Internett ble oppfunnet. Jeg var med på da Internett og datamaskinene kom. Man begynte å se konturene av dette verdensomspennende nettet som vi har nå, og hva man kunne bruke det til i skolen. Man burde ha tenkt mer nøye igjennom mulige negative konsekvenser på forhånd, før vi satte i gang. Nå står vi i en situasjon der vi ser alvorlige konsekvenser på mange områder. Vi har fått *fake news* og hele problematikken omkring det. Så ser vi et økende misbruk av de digitale mediene, til blant annet hetsing og mobbing i stor skala. Det blir vanskeligere og vanskeligere å håndtere dette, å stoppe de negative sidene ved det.

I skolen trodde man at digitaliseringen var Den Store Løsningen. Egentlig tenkte man nærmest at nå trengte ikke kommunene lenger penger å bruke store pengesummer til *lærere*; nå kunne man snart bare sette inn "personlig tilpassede programmer" slik at elevene kunne sitte selv og lære ved hjelp av datamaskinen i stedet for å ha levende og dyre lærere til å hjelpe seg. Dett er selvsagt noe karikert sagt, men det var nesten slik. Stor optimisme! Det viste seg å være feil – av mange grunner. Jeg har fulgt med på forskningen fra starten av, og hva man har funnet ut om effekten av dette for læring: det har vært krevende for forskningen å påvise signifikante positive læringsresultater av digitaliseringen i skolen de siste 30 årene. Nå blir det spekulert i om digitaliseringen i skolen kan være en av årsakene til at resultatene på PISA-prøvene går ned. Slik var det da man først etter at tobakksforskningen i flere tiår hadde påvist de negative konsekvensene av tobakk, anerkjente dette politisk og gjorde noe med det. Det samme gjelder forskningen om menneskeskapte klimaforandringer: Det tar så enormt lang tid før forskningen siver inn hos befolkning og politikerne. Nå er det et betimelig oppgjør med skolens digitalisering som kan stå for tur.

Jeg er altså bekymret, dels fordi det viser seg at digitaliseringen ikke synes å gi noen signifikant positiv effekt på læring. Enda verre synes jeg det er at selve bruken av alle disse dingsene som jeg ser at våre barn, barnebarn og elever i skolene sitter med store deler av tiden, gjør at hjernene deres er i konstant aktivitet. De har stadig mindre tid til naturlig sosialt samkvem med medelever og venner. Det går liksom digitalt mye av tiden. Forskning sier at hjernens stadige oppkobling til de digitale mediene gjør at kreativiteten kan bli dårligere. *Læringsevnen kan bli dårligere.* Kognitive evner kan bli svekket – noe som kanskje kan forklare nedgangen på Pisa-testene.

Jeg har også brukt ganske mye tid de siste to, tre årene med å sette meg inn i forskningen på de mulige helsemessige konsekvensene av elektromagnetisk stråling fra alle de digitale "dingsene" vi omgir oss med, både barn, unge og voksne. Og det har ikke vært oppmuntrende lesing. Det har vært skremmende. Frankrike nedsatte for en del år siden en egen kommisjon som gjennomgikk denne forskningen og kom med en klar anbefaling: *Den elektromagnetiske strålingen virker helsemessig negativt på oss alle, men særlig på barn og unge.* I Frankrike er det innført strenge restriksjoner med bruk av mobiltelefoner og andre elektroniske midler i grunnskolen. Også andre land, regioner og byer har betydelig lavere lovlige strålegrenser sammenlignet med det vi har i Norge og i de fleste andre vestlige land. En konvensjon fra Europaparlamentets parlamentarikerforsamling fra 2012 kommer med en sterk og forskningsmessig begrunnet advarsel til medlemslandene om de potensielle helsefarene fra den elektromagnetiske strålingen, særlig for barn og unge. Nå pågår det en verdensomspennende kampanje mot innføringen av 5G, med underskrifter fra blant annet flere tusen medisinere og medisinske forskere.

Det er urovekkende hva den digitale utviklingen kan føre til på lengre sikt. Vi ser at større og større grupper av barn og unge får psykiske problemer og læringsvansker. Resultatene går ned. De strever med selvbildet på grunn av det mange opplever i de sosiale mediene. Det har snart gått to-tre tiår siden det begynte. De som har fulgt med har visst at dette ikke er løsningen på de problemene og utfordringene vi har i skolen i dag. Optimismen om alle fordelene var for stor. Men det vil ta lang tid å

reversere. Man har liksom bundet seg til masta, kjøpt inn apparater og teknikk i dyre dommer, masse konsulenter er i sving for å finne nye ting man kan investere i – og lærerne må hele tiden oppdatere seg på nye programmer. I mellomtiden gnir trådløsindustriens mangemilliardærer seg i hendene i økonomisk lykkerus, men vil helst ikke ha sine egne barn inn i de digitaliserte skolene.

CE: Så hvis lærerne vil se en annen utvikling, da må de ta grep selv – som med alt annet de vil endre. Stå samlet..

OB: Ja, det beste er om hele lærerstanden kan komme opp og stille spørsmålstegn ved de mange uheldige aspektene ved digitaliseringen i skolen. Hvis de gjør det samlet, så vil det slå inn – slik jeg kjenner politikere og departementer. De ønsker ikke å være på kollisjonskurs med lærerstanden.

STRÅLING OG PROFESJONSETIKK

CE: Når det gjelder dette med strålingsfare, så blir man ofte sett på som konspirasjonsteoretiker om man tar opp temaet. Det fins en del grupper som for eksempel arbeider sterkt mot utbyggingen av 5G. Dette nettet innføres jo i mange land nå helt uten diskusjon. Det reises master, og diskusjonene handler mest om hvilken leverandør man skal satse på. Så sier noen at dette er livsfarlig. Man har allerede sett det på dyr som man har utsatt for denne strålingen. Andre sier at *nei, det er bare tull, det gir nesten ingen stråling i det hele tatt*. I boken *Kritiske blikk på skolen* handler det siste kapitlet av Einar Flydal om dette temaet. Det har tittelen *Elektromagnetisk stråling – gambler vi med våre barns helse?* Hvilke erfaringer har du selv med å snakke høyt om dette aspektet ved de elektroniske apparatene som vi omgir oss med i stadig større grad?

OB: Jeg har de siste fire årene sittet i *Lærerprofesjonens etiske råd*. Det kom en bekymringsmelding til rådet fra noen som sa at vi burde se på dette med stråling og mulige helsemessige konsekvenser for barn og unge. Det ble i utgangspunkt mottatt noe kritisk i profesjons-etisk råd. Det var delte meninger om dette hadde noe med

profesjonsetikk å gjøre. Selv kjente jeg på det tidspunktet ikke til om det kunne være helsemessige farer ved den elektromagnetiske strålingen vi er omgitt av. Men jeg sa at dersom det nå skulle vise seg at strålingsfaren er reell og særlig for barn og unge, da kommer vi til å få profesjonsetiske problemer om vi ikke har varslet om dette. Da fikk jeg i oppdrag å gå inn i denne tematikken, og forskningen på området. Det gjorde jeg.

Det viste seg at jeg var helt uforberedt på det jeg fant. Det fins tusenvis av forskningsrapporter som indikerer at den elektromagnetiske strålingen kan medføre helsemessige problemer, særlig hos barn og unge. På grunnlag av den gjennomgangen jeg gjorde av forskningen på dette området, laget jeg et oppsummerende og nøkternt notat til det profesjonsetiske rådet. Anbefalingen fra min side var at vi ba våre nasjonale helsemyndigheter nedsette en kommisjon av kompetente nasjonale og internasjonale forskere for å gjennomgå den eksisterende forskningen og gi en anbefaling til myndighetene. I mellomtiden burde man følge føre-var-prinsippet og være tilbakeholden med å utsette barn og unge for den elektromagnetiske strålingen, blant annet i barnehager og skoler. Dette ville være i tråd med anbefalingene fra blant annet Europarådets parlamentarikerforsamling i konvensjonen fra 2012, som nevnt ovenfor.

Det ble tatt kontakt med Helse- og omsorgsdepartementet som fikk tilsendt notatet. Det ble derfra oversendt til det som den gangen het Statens Strålevern der to av oss fra lærernes profesjonsetiske råd og en representant fra Helse- og omsorgs-departementet var til stede. Det ble også tatt kontakt med lederen av helse- og omsorgskomiteen på Stortinget som i et møte på Stortinget fikk overlevert notatet sammen med en artikkel fra det internasjonalt renommerte tidsskriftet for medisinsk forskning, *The Lancet*, om samme tema.

Svaret på ditt spørsmål om det er vanskelig å snakke om og få gehør for at man bør se nærmere på den forskningen som sier at den elektromagnetiske strålingen kan være alvorlig for særlig barn og unge, er ja. Det er vanskelig, som å stå overfor en ugjennomtrengelig mur. Slik var det å møte Helse- og omsorgsdepartementet og

slik var det i møtet med Statens Strålevern. Det samme gjaldt helsepolitikere på Stortinget eller andre jeg har forsøkt å få i tale om den forskningen jeg etter beste evne har forsøkt å sette meg inn i. Det er frustrerende å bli møtt på en slik overbærende og i mange tilfeller nedlatende måte om en så potensielt alvorlig sak. Grunnen kan ganske enkelt være at vi alle har gjort oss så avhengige av de digitale hjelpemidlene at vi lukker både øyne og ører for de mulige problemene. Og trådløsbransjen, i likhet med tobakksinteressene og oljelobbyen, har gjort og gjør sitt beste for å avvise, dysse ned, forherlige eller berolige om at det ikke er noen fare.

Konsekvensen av denne måten å møte et potensielt alvorlig problem på, er at utbyggingen av 5G-nettet nå skjer i stort tempo over hele verden. Dette skjer uten forutgående analyser eller vurderinger av om denne betydelige utvidelsen av strålingsmengden vi vil bli utsatt for, kan ha helseskadelige konsekvenser. Dette kan vise seg å være gambling på høyt nivå. Og etter det jeg nå vet om dette, er jeg alvorlig bekymret for mine barnebarns og oldebarns fremtidige helse. Det gjelder også alle de barna vi har ansvar for i barnehager og skoler.

For egen del har jeg måttet innse at i den nåværende situasjonen av fortrenkning og aktiv fortielse om et mulig betydelig helseproblem i framtida, har jeg rett og slett gitt opp. Jeg kjenner på følelsen som klimaforskerne, tobakksforskerne, ozonlagsforskerne, asbestforskerne og andre forskere som lå langt forut for sin tid, må ha kjent på når de ble latterliggjort, oversett og tilsidesatt - både av myndigheter og av folk flest. Også når det gjelder den mulige helsefaren av elektromagnetisk stråling, kan det om noen år bli en brå oppvåkning som ikke vil være særlig behagelig.

AVRUNDNING

CE: Det er fredag i dag. Anne Grønlie sa i sitt opprop i 2017 at "fredag er en god dag å gjøre revolusjon på". Greta Thunberg mener tydeligvis det samme med hennes "fredagsstreiker for klimaet". Mye av det du har sagt peker på at det behøves radikale endringer i skolen. Og du taler ut fra svært lang erfaring. Jeg vil gjerne spørre deg: Hva er det som fikk deg til å brenne for skole og utdanning? Hadde du

noen spesielle opplevelser i ungdommen som fikk deg til å tenke at det var dette du ville holde på med i livet? Hva har vært din inspirasjon?

OB: Jeg gikk på gymnaset på Lillehammer og hadde gode lærere. Og jeg tenkte mye i den tiden på hva som kunne gi meg et godt og meningsfullt liv, yrkesmessig sett. Og da var inntekt og økonomi langt ute i randsonen av hva jeg syntes var viktig. Jeg hadde også i gymnastiden et års AFS-opphold ved en *high-school* i Tennessee som ga meg nok et puff i retning skolen som arbeids-arena. Da tenkte jeg at det å være lærer, må jo være det beste og viktigste man kan gjøre her i verden. En stund holdt jeg på å begynne på medisinstudiet, men det endte med lektorutdanning. Og da valgte jeg mine fag med omhu slik at jeg kunne få det mest mulig interessant som lærer.

Jeg er kanskje en slags "bastard": Jeg har kristendomskunnskap/religion, engelsk som hovedfag, og så har jeg gått på Idrettshøyskolen og har også noe utdanning i organisasjon og ledelse. Når det gjelder engelsk var jeg opptatt av at jeg skulle kunne lese litteratur med elevene i videregående og snakke om viktige livsspørsmål. Det samme gjaldt i religionsfaget. Å samtidig være sammen med elevene i kroppsøving både innendørs og utendørs, ville gi gode muligheter for å bli ordentlig kjent med dem på en annen måte enn bare i klasserommet. Men av forskjellige årsaker ble tiden i klasserommet relativt begrenset for min del, noe jeg nok til tider ser tilbake på med et visst vemod.

CE: En kunne si at slik fikk du arbeide med legeme, sjel og ånd...

OB: Akkurat! Jeg var meg bevisst at jeg gjennom å være lærer skulle kunne bidra med noe vesentlig for kanskje flere tusen elever gjennom et langt yrkesliv. Dette var utgangspunktet. Jeg begynte som lærer på videregående (da: gymnaset), men ble snart trukket inn i administrasjon og skoleledelse. Jeg fant dette viktig også, å være med på å forme utviklingen. Så ble jeg da etter hvert trukket inn i Rådet for videregående opplæring og deretter til departementet. Jeg ble vel liksom "hanket inn"; selv hadde jeg egentlig tenkt at jeg skulle jobbe i skolen, være i klasserommet.

CE: På hvilken måte ble du så diplomat?

OB: Jeg hadde i bortimot sju år det daglige ansvaret for Utenriksdepartementets permanente delegasjonen til UNESCO i Paris - fra 2003-2010. Utdanningsdepartementet (fra 2006 Kunnskapsdepartementet) ønsket å skaffe seg en sterkere innflytelse i UNESCO, som blant annet har ansvar for utdanning på globalt nivå - ikke minst i forhold til lav- og mellominntektsland. Jeg hadde et par år tidligere et halvt års "sabbatsopphold" ved *International Bureau of Education* i Paris og ble der kjent med UNESCOs viktige arbeid i den globale utdanningssektoren. Da det ble opprettet en stilling ved den permanente norske delegasjonen i Paris, var jeg interessert i og motivert for dette. Det var noen meget interessante år der oppgaven ikke bare gjaldt utdanning på alle nivåer, men også vitenskap, verdens kulturarv og kommunikasjon som er de tre andre områdene som UNESCO har et globalt koordineringsansvar for.

Å arbeide i bortimot sju år med 193 medlemsland om fire viktige globale samfunns-områder, ga et fantastisk utsyn over de store utfordringene som verden og FN står overfor. Det var hardt arbeid siden Norge i denne perioden var tungt inne i flere av UNESCOs mest sentrale styringskomiteer. Men det var utrolig interessante, lærerike og perspektivutvidende år. Sett i dette perspektivet var problemene vi styrer med i Norge beskjedne - for å si det mildt. Og jeg ble overbevist om at FN, til tross for mange svakheter, er utrolig viktig for å dempe og til tider løse de store motsetningene og interessekonfliktene som preger den verden vi forsøker å håndtere på en rimelig god måte. Uten dette globale samarbeidet, kan det virkelig være grunn til å bekymre seg for klodens og menneskehetens framtid.

*

Ole Briseid, født 28.06.1944, pensjonist
Utdannet lektor med fagene engelsk, kristendomskunnskap/religion, kroppsøving/idrett fra Norges idrettshøgskole. Også noe lederutdanning.
Lektor- og skoleleder i grunnskole og videregående skole
Pedagogisk konsulent i Rådet for videregående opplæring

Avdelingsdirektør og ekspedisjonssjef i Kunnskapsdepartementet med ansvar for grunnskole og videregående opplæring
Minister og daglig leder ved den permanente norske delegasjonen til UNESCO i Paris
Representert Norge i diverse internasjonale organisasjoner: Nordisk ministerråd, Europarådet, EU, OECD
Medlem og leder i diverse nasjonale råd og utvalg om utdanning
Deltatt i evalueringsgrupper om andre lands utdanning, blant annet for OECD om "Transition between education and work in the USA" og for UD/NORAD i Bangladesh.
Styreleder i flere år i FN-organisasjonen "International Bureau of Education(IBE)", med sete i Genève
Holdt en rekke foredrag nasjonalt og internasjonalt om utdanning og utdanningspolitikk
Styremedlem i styret for en norsk vitenskapelig høyskole